

ПАТРЫЯРХ БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІІ ВАСІЛЬ ГАРБАЦЭВІЧ

РОДНАЕ СЛОВА, 2018.№4.с.9-12

Не так даўно ў час размовы з групай студэнтаў філалагічнага-факультэта БДПУ яны спыталі аўтара гэтых радкоў, над чым ён сёння працуе. І пачулі ў адказ:

“Пішу артыкул пра беларускага драматурга Васіля Гарбацэвіча”.

І тады студэнты адзначылі, што не чулі такога прозвішча, І яшчэ дадалі::

“Гэта не Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. не Кандрат Крапіва, не Андрэй Макаёнак, не Аляксей Дудараў!”

Пачуўшы такія словы, аўтар гэтых радкоў адзначыў::

“Вельмі шкада, што вы нічога не ведаеце аб жыцці і творчасці Васіля Гарбацэвіча. Гэты чалавек быў арыгінальным пісьменнікам, адным з пачынальнікаў беларускай савецкай драматургіі, таленавітым дыялектолагам, публіцыстам, педагогам, мемуарыстам, асветнікам і палымным прапагандыстам роднай беларускай мовы”.

“Малая радзіма” Васіля Савіча Гарбацэвіча – невялікая вёсачка Дукарка, якая знаходзілася ў трох кіламетрах ад Дукоры (цяпер увайшла ў склад вёскі Дукора) Ігуменскага павета Мінскай губерні (цяпер Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці). Менавіта тут у небагатай сялянскай сям’і 19 красавіка 1893 года пачаўся жыццёвы шлях пісьменніка, які быў восьмым дзіцём у сям’і. Між іншым, у гэтай жа вёсачцы годам раней нарадзіўся старшыня ЦВК і СНК БССР Аляксандр Чарвякоў.

У “Аўтабіяграфіі В.Г.Гарбацэвіча, напісанай у 1967 годзе, ёсць такія радкі:

“Прыгожая Дукора, асабліва яе ваколіцы. Лес, рака Свіслач, бязмежныя калгасныя палі з невялікімі ўзгоркамі, лабякамі...

Ужо ў шасцігадовым хлапчуком пасвіў я цялят. За лета я так зжываўся з лесам, з лугам, з ракою, з полем, што не мысліў сябе без іх. Пра усё жыццё родная прырода была самым блізкім маім сябрам...

Чаравалі мяне заўсёды народныя песні, казкі, легенды, звычаі, абрады. Калі, бывала, на лузе ў час сенакосу ці на полі ў час жніва заспяваюць жанчыны, не знаходзіў сабе месца...

Чытаць пачаў у 1900 годзе. І вучыўся гэтаму не за партай, а дома, на каленях у маці. У святогчныя дні, управіўшыся па гаспадарцы, яна садзілася за кніжку. Я прасіў чытаць яе ў голас... Старэйшая сястра паказала літары, і я хутка пачаў чытаць сам.

У школе настаўнік адразу пасадзіў мяне ў другую групу. Часта ён пасылаў да першакоў праверыць, ці вывучылі тыя дома ўрокі. Падабалася мне быць “настаўнікам”. Можа, гэта і адыграла некаторую ролю ў тым, што потым я абраў сабе прафесію педагога.

Любоў да роднага мастацкага слова я адчуў, калі мне было дзесяць гадоў.

Мой брат Лукаш вучыўся у Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі. З Якубам Коласам яны былі шчырымі сябрамі. Маладыя настаўнікі часта перапісваліся. Адноўчы ўлетку Колас запрасіў яго прыехаць да сябе.. І вось, калі брата не было дома, мяне пацягнула да яго кніг і сшыткаў. У “Запісках паляўнічага” знайшоў такое пісьмо:

Мой ты родненькі Лукашу,
 Прыезджай ка мне на кашу,
 У нас завуць яе куцця,
 Пад’ясі – ну і дасць жыцця.
 Кажу цябе я. мой ты брат:
 Пацягне раптам да дзяўчат,
 Адчуеш спевы салаўя.
 Пішу табе ўсё гэта Я...

-Хто гэта піша? Паглядзеў подпіс: Твой Кастусь Міцкевіч”.

Я абшукаў усе кнігі. кішэні, чамадан. Знайшоў восем лістоў Коласа. Іх я бярог да самай вайны. У 1943 годзе фашысты дазвання спалілі Дукарку. У часе пажару загінулі і лісты Я.Коласа. Я тады быў на фронце...”1.

1.Гарбацэвіч В.С.Аўтабіяграфія/Вытокі песні. Аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў. Мінск, 1973.

У 1913 годзе 20-гадовы Васіль Гарбацэвіч скончыў Рагачоўскую настаўніцкую семінарыю. Пасля гэтага ён два гады (1913-1915) працаваў настаўнікам Лютаўскай земскай школы Абчугскай воласці Сенненскага павета.

У 1915 годзе Васіль Савіч паступіў у Мінскі настаўніцкі інстыту. З набліжэннем фронту інстытут у 1916 годзе быў эвакуіраваны ў Яраслаўль і размешчаны ў былым доме рускага паэта Мікалая Некрасава. У той час у горадзе знаходзіліся тры інстытуты: Яраслаўскі, Мінскі і Седлецкі. Наладжваліся агульныя вечары, на якіх гучала рускае, беларускае, украінскае і польскае слова. Сярод іншых на вечарах выступаў студэнт Яраслаўскага юрыдычнага ліцэя Максім Багдановіч.

На ўсё жыццё запомніў Васіль Гарбацэвіч свае сустрэчы ў Яраслаўлі з студэнтам юрыдычнага ліцэя Максімам Багдановічам.

28 верасня 1957 года ў газеце “Літаратура і мастацтва” быў апублікаваны артыкул В.С. Гарбацэвіча “Чалавек чыстага сэрца”, прысвечаны яго сустрэчам з Багдановічам у Яраслаўлі ў 1916 годзе. Прывядзем фрагменты з гэтых успамін:

“1916 год. Яраслаў. Наш Мінскі настаўніцкі інстытут у выніку эвакуацыі апынуўся ў вялікім горадзе на Волзе. Адноўчы прыйшлі мы, беларусы, абедаць у студэнцкую сталовую. Селі за стол. Нашу ўвагу прыцягнуў да сябе малады чалавек у форме ліцэіста, які пазіраў у акно, глыбока запусціўшы пальцы ў пышныя валасы. Калі да яго даляцела беларуская гаворка,. ён рэзка павярнуўся ў наш бок. Вочы яго загарэліся.

-Адкуль вы?

Мы адказалі. Колькі было ў яго радасці, уздыму! Ён літаральна засыпаў нас пытаннямі: “Ці прыляцелі ўжо гракі?” (Быў пачатак вясны.) “А дзе сабе гнёзды віюць буслы?”, “Які на смак бярозавік?”, “Якія першыя кветкі на Беларусі і інш. Ён вельмі захапіўся словам “пралеска”...

У студэнта Яраслаўскага інстытута, які быў нашым суседам за сталом, мы запыталі, ці не ведае ён, хто гэты ліцэіст. Той паглядзеў на нас, паківаў галавою і з дакорам сказаў:

-Калі я не памыляюся, вы беларусы... Дык вы павінны ведаць, што гэта паэт Максім Багдановіч...

Не забыць і тых вечароў мастацкай самадзейнасці, якія наладжваліся студэнтамі трох інстытутаў: Яраслаўскага, Мінскага і Седлецкага і дзе Багдановіч быў цэнтрам увагі. Мы ганарыліся ім, бо бачылі і адчувалі, што гэта агульнапрызнаны талент. На вечарах прысутныя ў зале часта прасілі Багдановіча прачытаць што-небудзь сваё ўласнае. І н з’яўляўся. Такі стройны, прыгожы. А як да твару яму была форма ліцэіста! Усхваляванасць рабіла Багдановіча яшчэ больш прывабным. Сваім своеасаблівым голасам, не то высокім барытонам, не то нізкім тэнорам, ён пачынаў:

Ад родных ніў, ад роднай хаты
У панскі двор дзеля красы
Яны, бяздольныя ўзяты
Ткаць залатыя паясы...

Максім Адамавіч захапляў, чараваў. Яго выклікалі па некалькі разоў. І кожны раз ён быў інакшы:

Маладыя гады,
Маладыя жаданні!
Ні жуды, ні нуды.
Толькі шчасце кахання...

Колькі непасрэднасці, сапраўднай маладосці было ў цудоўных радках! У адпаведных месцах н скарыстоўваў стрыманыя жэст, міміку.

Аднойчы ён звярнуўся да нас, каб мы падрыхтавалі некалькі беларускіх танцаў. Падобралі чатыры пары на “Лявоніху” і “Крыжачок”...

Неяк перад святочным днём Максім Адамавіч прапанаваў нам пайсці на оперу “Іван Сусанін”...

Мы ж сапраўды былі былі зачараваны, знаходзіліся ў палоне мелодый і вобразаў оперы.

-А чаму гэта так атрымоўваецца? – не ўнімаўся ён (М.Багдановіч-Э.І.)- Бо ўся опера пранізана народнасцю... Думаеце, не мае ў сабе прыгажосці і беларуская народная песня? Толькі, на вялікі жаль, мала я іх чуў....

Я сказаў, што магу выканаць з любога абраду народную песню....

“Гастролі” я даваў на сваёй кватэры...Багдановіч увесь час гарэў жаданнем хутчэй пачуць родныя мелодыі. Я пачаў з вяселля...Асабліва ўсхвалявалі маіх слухачоў песні: “Ой, ляцелі гусачкі праз сад”, “Няма горшага ката ад родненькага брата”, “У гордай цёшчы стой зяць за варотамі”,

“Ой, знаці, знаці на вяселлейку, што дзевачка – сіраціна”, “Наляцела сівых галубоў”.

Я скончыў. Багдановіч падбег да мяне. Пацалаваў і пачаў горача дзякаваць. Некалькі разоў ён паўтараў: “Якое багацце! Якая музыка! Зрабіць бы гэта фонам для беларускай оперы”. Трохі супакоіўшыся, ён дадаў: “Вось толькі скончу гэты пракляты ліцэй(не любіў яго Багдановіч) і зараз жа паеду на Беларусь. дадому. Годзе ўжо бадзяцца па свеце. І ніякая сіла мяне тут не ўтрымае. Абавязкова пабуду на вяселлі!” 2.

2.Гарбацэвіч В. Чалавек чыстага сэрца//Літаратура і мастацтва. !957, 28 верасня.

У “Аўтабіяграфіі” Васіля Савіча ёсць такія радкі

“Сам(М.Багдановіч) прыгожы, стройны, віртуозны дэкламатар, ён сваімі вершамі пакараў усіх.

Аднойчы Максім Адамавіч запрасіў нас да сябе, Прыходзім, а ён страшэнна ўзрушаны. Бацька, Адам Ягоравіч, просіць яго супакоіцца.

-Не, вы толькі паслухайце, сябры. Сёння на лекцыі аб насельніцтве Расійскай імперыі выкладчык называе палякаў, латышоў, эстаў, літоўцаў. Я падаю голас; “А дзе беларусы?” – “Якія беларусы?” – пытаецца ён. “А тыя, што жывуць у Беларусі”, - кажу я. “Дзе мова, дзе культура беларуская?! – ускіпеў ён. Я выхапіў з папкі і прачытаў верш “Зімой”. Усе сціхлі. Выкладчык быў сам не свой.

Мы прапанавалі запрасіць гэтага выкладчыка ў інстытут на вечар. Багдановіч згадзіўся.

-Гэта ідэя! Так і зраблю...”[3, с.34]

3.Вытокі песні. Аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў.Мінск, 1973.

У 1918 годзе В.Гарбацэвіч скончыў Мінскі настаўніцкі інстытут

Потым ён шэсць гадоў (1918-1924) настаўнічаў у Дукорскай школе, якая была пабудавана на сродкі саміх дукорцаў.

У 1927 годзе Васіль Гарбацэвіч стаў сааўтарам вучэбнага дапаможніка “Наш спяг: Чытанка для 4-га году навучання” (4-е выданне). А пятае выданне гэтай кнігі выйшла ў 1929 годзе

У 1924-1929 гадах ён выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Магілёўскім педагагічным тэхнікуме. У той час пісьменнік стварыў п’есу “Дукорскія мury”(ставілася Магілёўскім тэатрам).г Адначасова Васіль Гарбацэвіч стаў арганізатарам і кіраўніком Магілёўскай філіі “Маладняка”. У тэхнікуме ён арганізаваў драматычны гурток. Ставілі гурткоўцы п’есу “Чырвоныя кветкі Беларусі! Спектакль меў выключны поспех. Яго глядзеў увесь Магілёў, жыхары навакольных вёсак, чырвонаармейцы. Адну з галоўных роляў выконваў студэнт Магілёўскага педтэхгткума Кастусь Губарэвіч, які потым стаў вядомым беларускім драматургам.

Акрамя таго, Васіль Савіч арганізаваў у тэхнікуме і літаратурны гурток, Тут чыталі сябрам свае першыя творы той жа Кастусь Губарэвіч, Юрка Лявонны, Сяргей Фамін і іншыя. Менавіта з студэнцкага гуртка утварылася Магілёўская філія “Маладняка”. Кіраваў гэтай філіяй Васіль

Гарбацэвіч. Яго намаганнямі філія выдала альманах “Дняпроўскія ўсплёскі”.

У 1933 годзе Гарбацэвіч скончыў Вышэйшы педагагічны інстытут у Мінску і ў 1933-1941 гадах працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры Дукорская сярэдняй школы.

Васіль Савіч быў актыўным удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны, салдатам Першага Украінскага фронту, а ў 1943 годзе пры фарсіраванні Дняпра пад украінскім горадам Каневам-яго цяжка параніла і кантузіла. Пасля лячэння Гарбацэвіча пакінулі пры шпіталі санітарам аперацыйнай. Вядучы хірург Кавалеўскі прызначыў яго стэрэлізатарам. Праз некаторы час па ініцыятыве і пры непасрэдным удзеле Васіля Савіча для раненых гэтага шпіталю быў пастаўлены спектакль “Паўлінка” па п’есе Янкі Купалы, які меў вялікі поспех,

Пасля вайны ён ў 1945-1957 гадах працягваў працаваць у роднай яму Дукорская сярэдняй школе. У 1947 годзе В.С.Гарбацэвічу было прысвоена ганаровае званне заслужанага настаўніка БССР.

У гісторыю беларускай літаратуры Васіль Гарбацэвіч у першую чаргу ўвайшоў як таленавіты і арыгінальны драматург. Малады дукорскі настаўнік мог па праве ганарыцца, што яго п’есы “Вяселле” (напісаная на аснове беларускага вясельнага абраду), “К бяздонню” былі пастаўлены Беларускай дзяржаўнай тэатрам адпаведна ў 1921-м і ў 1922-м гадах.

Беларуская журналістка Ірына Завадская адзначае:

“У 1921 годзе Еўсцігней Міровіч паставіў на сцэне Беларускага дзяржаўнага тэатра (колішняя назва сучаснага Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы) спектакль па п’есе Васіля Гарбацэвіча “Вяселле”. Сюжэт яе быў даволі распаўсюджаны ў тагачаснай літаратуры. Але не роспевадам пра нешчаслівы лёс сялянскай прыгажуні, засватанай сынам вясковага багацяя, вызначаўся гэты твор (выбраны, дарэчы. З 37 п’ес. дасланых на конкурс Наркамасветы БССР). На сцэне, як найве, адбывалася народнае вяселле з дакладным узнаўленнем старажытнага абраду, насычанага песнямі і танцамі. Крыху раней БДТ узяў для пастаноўкі іншы “абразок” народнага жыцця – амаль адначасова тут адбылася прэм’ера твора Міхася Чарота “На Купалле”. Менавіта гэтыя спектаклі. адметныя сапраўдным, не штучным каларытам з багатай спеўнай і танцавальнай фактурай, на доўгі час вызначылі аблічча беларускага дзяржаўнага тэатра. які па сутнасці стаў музычна-драматычным, бо меў уласны аркестр, балет і хор...”

Пазней, усюды, куды Васілю Савічу наканавана было трапіць, ён зноў і зноў ствараў новы нацыянальны тэатр. У Дукорскай школе, нават у палявым шпіталі, дзе апынуўся пасля кантузіі пад Кіевам ён у 1943-м, зноў у Дукоры... Вясковае школка нікуды не адпусціла яго надоўга – ні ў медыцыну (нейкі час В.Гарбацэвіч вучыўся на медфаку ў БДУ), ні ў тэатр, хоць п’есы вясковага настаўніка, які ўважліва вывучаў фальклор і гісторыю родных мясцінаў, карысталіся попытам на самых розных сцэнах, а асабліва – у

народных тэатрах. Да прыкладу, яго “*Чырвоныя кветкі Беларусі*” у свой час ставіліся літаральна ва ўсіх самадзейных тэатрах...

Васіль Гарбацэвіч, бяспрэчна, мог дасягнуць большай славы, калі б захацеў звязаць лёс з прафеснай сцэнай, але вучыць жыццю ён вырашыў не са сцэны, а ў сценах вясковай школы. І хто запырэчыць, што гэта быў няправільны выбар?”[4,с.102]

4.Завадская І.Тэатр аднаго настаўніка //Роднае слова.2003.№ 4.

Менавіта ў 1923 годзе Васіль Савіч нагадаў:

“Добра помніць беларус часы польскай акупацыі. Гвалты і здзекі панавалі ў кожным куточку Беларусі. Рэдка хто не прыняў вадохрышча бізуном ці шомпалам. І вось ускалыхнулася моладзь Беларусі. Як веснавы першы гром, пракаціўся кліч: “Помста катам!” У шмат месцах узнік лі арганізацыі. Адна з такіх існавала і ў Ігуменском павеце. Асяродкам яе было м.Дукоры... Але вясной 1920 года палякі выкрылі яе. Наехала карная экспедыцыя. І гвалты перайшлі меру. Апошнім страшэнным нумарам паноў быў расстрэл адзінаццаці чалавек моладзі. Усё гэта адбылося на маіх вачах. што і дало магчымасць напісаць п’есу “*Чырвоныя кветкі Беларусі*”[5, с.5]

5.Полымя. 1925.№ 5.

У сваёй “*Аўтабіяграфіі*” драматург адзначаў:

“...Не паспелі мы агледзецца, нарадавацца, што вызваліліся ад нямецкай навалы, як насунулася польская. Беларускі народ не схіліў галавы перад акупантамі. Пачалася бязлітасная барацьба з ворагам. Узнікалі атрады народных месціўцаў. Адзін з іх нарадзіўся ў Дукорскай пушчы. Арганізаваў яго Блажко Андрэй. Але не давялося атраду поўнаасцю разгарнуць свае дзеянні. Знайшоўся здраднік, які выдаў партызан. Адзінаццаць з іх акупанты расстралялі ў пушчы. Пра гэтыя крываваыя падзеі я напісаў п’есу “*Чырвоныя кветкі Беларусі*”. якая ў 1923 годзе была надрукавана ў “*Полымі*”. Ставілася яна на сцэне Беларускага дзяржаўнага тэатра, многімі гарадскімі тэатрамі і аматарскімі калектывамі”[6, с.35]

6.Вытокі песні...Мінск, 1973.

Да сённяшняга дня мы не можам з стопрацэнтнай дакладнасцю адказаць на пытанне;

“Дык ставілася ці не ставілася п’еса В.С.Гарбацэвіча “*Чырвоныя кветкі Беларусі*” на сцэне Беларускага Дзяржаўнага тэатра ў 1923 годзе?”

Справа ў тым, што акрамя самога Васіля Гарбацэвіча станоўча на гэта пытанне адказаў вядомы тэатразнаўца У.Няфёд у сваёй кнізе “*Беларускі тэатр. Нарыс гісторыі*” (Мінск, 1959.С.128) і аўтарытэтны мастацтваазнаўца А.В.Сабалеўскі ў артыкуле “*Гарбацэвіч Васіль Савіч*” (Энцыклапедыя “*Тэатральная Беларусь*”.Т.1. Мінск,2002.С.250). Разам з тым У.Няфёд е сваёй пазнейшай кнізе “*Становление белорусского советского театра*(Мінск, 1965.С.104-105) прыводзіць цікавае і нечаканае сведчанне, што аказваецца ў БДТ “*Чырвоныя кветкі Беларусі*” не трапілі на сцэну, хоць падрыхтоўка спектакля вялася поўным ходам. Андрэя павінен быў іграць У.Крыловіч. Аднак у сувязі з неабходнасцю значных матэрыяльных затрат

работа засталася незакончанай. Пазней тэатр не знайшоў магчымасці вярнуцца да яго.

У сувязі з гэтым беларускі пісьменнік Янка Казека яшчэ ў 1973 годзе пісаў:

“На жаль, не даследавана як след сцэнічная гісторыя “Чырвоных кветак Беларусі”, а звесткі пра пастаноўку п’есы, якія сустракаюцца ў працах па гісторыі беларускага тэатра, недакладныя і нават супярэчлівыя...

Паказвалі ці не паказвалі купалаўцы “Чырвоныя кветкі Беларусі” глядачу – па гэтых звестках меркаваць цяжка. А калі паказвалі, дык у якім годзе? І на якія крыніцы апіраліся аўтары даследаванняў, калі пісалі пра цёплы прыём спектакля глядачом? Часопіс “Полымя” у свой час (“1923, № 7-8 і 1924, № 3 –Э.І.) паведамляў (аб падрыхтоўцы гэтага спектакля да пастаноўкі –Э.І.)...Апошняе паведамленне друкавалася ў 1924 годзе. Значыць, на той час пастаноўка яшчэ не была завершана. Мабыць, варта звярнуцца ў архівы, прагледзець прэсу тых гадоў, каб высветліць акалічнасці, звязаныя з пастаноўкай п’есы дукорскага настаўніка на сцэне БДТ. Ва ўсякім разе твор заслугоўвае гэтага. Куды шчаслівейшы быў яго лёс на с амадзейнай сцэне [7, с.206-207]

7.Казека Я. Адзін з першых. Васілю Гарбацэвічу – восемдзсят гадоў//Полымя, 1973. № 4.

Так што сучасным тэатразнаўцам трэба ў гэтым пытанні канчаткова паставіць кропку над “і”.

П’еса “Чырвоныя кветкі Беларусі” пра трагічныя падзеі ў Дукорах у час польскай акупацыі стала першым мастацкім водгукам на сцэне на падзеі, звязаныя з грамадзянскай вайной. Яна карысталася асаблівай папулярнасцю, шырока ставілася ў аматарскіх гуртках. У 1973 годзе на 8-м Мінскім абласным аглядзе—конкурсу народных тэатраў ў Мінску яна была паказана Пухавіцкім калектывам.

Беларускі літаратуразнаўца С.С.Лаўшук акцэнтуюе ўвагу чытачоў на такія моманты.:

”Не толькі рэальныя падзеі меў перад вачамі драматург пры стварэнні сваёй драмы, але і сапраўды існаваўшых людзей – нават прозвішчы іх не змяніў. Памяць яго добра захавала канкрэтыку трагічнага зыходу барацьбы юных партызан з акупантамі. Многія з расстраляных былі асабіста яму знаёмыя. Пасля ён быў сведкам гора іх родзічаў. Таму і не дзіўна, што ў п’есе пануе ўзрушанасць, непадробнае пачуццё нянавісці да чужынцаў. Прычым раздзяленне на чужых і сваіх драматург праводзіць строга па класавай прыкмеце. Свае – гэта Андрэй, малады вясковы хлопец. Былы матрос і цяперашні завадатар у падпольшчыкаў; яго бацька Агей і каханая Надзея; гэта Міхась Рудовіч, студэнт Мар’інагорскага тэхнікума, паплечнік Андрэя; гэта маладыя падпольшчыкі, сяляне, парабкі. Чужыя – польскія салдаты і афіцэры, а таксама мясцовы памешчык паніч. Фальварковец Баравік, якія хоць і былі “тутэйшымі”, але нутром сваім аказаліся зусім чужымі працоўнаму люду.

У нечым такое рэзкае размежаванне пайшло на шкоду п'есе. Толькі дзве процілеглыя сілы сутыкаюцца ў непрымірым канфлікце, усе без выключэння выкліканы драматургам на “барыкады”. І быццам бы не было іншых людзей, іншых пазіцый....

Цікавасць да твора зусім апраўданая. Гераічны пафас, суровыя фарбы, самаахвярнасць герояў – усё гэта як нельга лепш адпавядала духу часу. Асабліва ўражвала сцэна расстрэлу падпольшчыкаў. Яна не магла не ўразіць, бо драматург напісаў яе па-майстэрску. Ён паступова рыхтаваў трагічнае і гераічнае відовішча, усе папярэднія сцэны закліканы былі падкрэсліць яго жахлівую велічнасць. Падпольшчыкаў. Ачапіўшы з усіх бакоў вёску, жаўнеры арыштавалі прама на вяселлі Андрэя і Надзеі. Не зважылі на святую ўрачыстасць моманту, які шануецца ва ўсіх народаў. Праўда, яшчэ жыла надзея, што ўсё абадзецца, нягледзячы на пагрозы Паніча. Потым надзей заставалася ўс менш і менш. Сумныя весткі прыходзілі з панскага маёнтка, дзе адбываўся суд над хлопцамі. Апошняю надзею перакрэсліла нявеста кіраўніка падпольшчыкаў Надзея. Калі памаўзлівыя дамаганні Паніча перайшлі ўсе межы, яна перарэзала яму горла.

Дол для брацкай магілы прымусілі капаць бацькоў асуджаных. І гэты факт таксама адбі ваўся ў душах глядачоў належным чынам...

І вось здалёку чуваць урачыстая песня “Вихри враждебные веют над нами...” Гэта вядуць асуджаных. Нарэшце яны ля свежай яміны. Наперадзе Андрэй і Рудовіч.

Няма ў развітальных словах Рудовіча ні страху. Ні раскайвання. Толькі вера ў неабходнасць іх барацьбы, у нямарнасць іх смерці:

“Вось, сябры, наша апошняя прыстань. Рана мы даплылі да яе. Думалася інакш. Не давялося. У самым пачатку нашай барацьбы наляцеў бязлітасны сівер і змяў яшчэ добра не расцвіўшыя чырвоныя кветкі. Жыццём паплаціліся тыя, якія асмеліліся паказацца з травы. Але ў апошняй засталіся мільёны маладзенькіх кветчак, якіх не заўважыла чужое вока. Гэтыя кветчкі, палітыя нашай крывёю, узмацняцца і смела сустрэнуць злы сівер. Не здолець будзе яму іх. Народзе мой любы! Спадзявайся і вер, што хутка дзень твайго вызвалення...” [8, с.51]

8. Гарбацэвіч В. Чырвоныя кветкі Беларусі. Мінск, 1959.

Расстралялі хлопцаў, злы чужыныскі сівер знішчыў, загубіў яшчэ неўзмацнелыя парасткі лепшых кветак Беларусі. адчуванне трагізму пратэст супраць злачынства ўзмацняецца ад усведамлення таго, што збавенне было такім блізкім: не паспеў яшчэ развеецца парухавы дым над долам, як з’явіліся вызваліцелі-чырвонаармейцы” [9, с. 121-124]

9. Лаўшук С.С. Станаўленне беларускай савецкай драматургіі (20-я пачатак 30-х гадоў). Мінск, 1984.

Арыгінальны беларускі мастацтвазнаўца А.Сабалеўскі амаль паўстагоддзя назад адзначаў:

“Вядома. калі сённяя пісаць пра тыя падзеі. пра тых людзей, аб якіх апавядаецца ў “Чырвоных кветках Беларусі”, відаць, гэтае апавяданне атрымалася б больш стрыманым. У той жа час. калі такімі свежымі былі трагічныя падзеі, пра якія пісаўся твор, калі час яшчэ не паспеў накласці свае рубцы на пякучыя раны, і так цяжка было стрымліваць сябе, свае пачуцці, нервы, матэрыял Гарбацэвіча, як і ў іншых аўтараў, лепш за ўсё ўкладваўся менавіта ў жанр меладрамы”[10, с.16]

10.Сабалеўскі А. Беларуская савецкая драма. Кн.1. Мінск, 1969. “

У 1927 годзе Васіль Гарбацэвіч напісаў п’есу “Пад вішнёвымі садкамі”(апублікавана ў “Дняпроўскіх усплёсках” – альманаху магілёўскай філіі “Маладняка”, якую ён узначальваў). У 1930 годзе выйшла ў свет яго п’еса “Песні нашых дзён”, прысвечаная калектывізацыі”.

Значна пазней Васіль Савіч узнавіў сваю першую п’есу “Вяселле”, якая заставалася толькі распісанай па ролях, перапрацаваў “Дукорскія муры” і назваў яе “Максім Сараітан”.

У часопісет “Беларусь”(1972.№ 6) быў надрукаваны яго сцэнічны абразок “Яраслаўскі вечар”, прысвечаны адной з сустрэч беларускіх студэнтаў з Максімам Багдановічам.

Мала каму вядома, што дукорскі настаўнік Васіль Гарбацэвч быў здольным і таленавітым дыялектолагам. Аб гэтым сведчыць аналіз яго артыкула “Аб слоўнікавых асаблівасцях Магілёўшчыны”. Васіль Савіч падкрэсліваў:

“Жывая народная мова – гэта крыніца б’ючай заўсёды свежай вады. Глядзіш у яе люстэрка і бачыш выразнае, правільнае аблічча народу. Праўда, наляціць часам сівер, ускалыхне хвалямі крыніцу, намяце на паверхню смугі, але-ж з дна не перастае біць чыстая. жыццётворная вада.

Жывая народная мова Магілёўшчыны мае на сабе налёт расейскай мовы, праўда, нязначны, але даючы права праціўнікам беларусізацыі заяўляць, што селянін Магілёўшчыны размаўляе па-расейску. Ці так?...Зразумела, не. Самы звычайны, няглыбокі аналіз штодзённага жыцця магілёўца разьбівае гэты беспадстаўны аргумэнт і даводзіць нам, што ён, селянін Магілёўшчыны, ня толькі размаўляе на сваёй роднай мове, а нават займаецца словатворчасцю; на канве агульна беларускай мовы вышывае дзіўныя ўзоры жывой мовы Магілёўшчыны.

Трэба за значыць, што гаворкі на толькі асобных акруг, а нават суседных вёсак часта розняцца паміж сабою. У апошнім выпадку мы маем проста-нароста наветалізмы. Зразумела. Яны ня маюць агульнаакруговага значэння. І дзеля ўкладання акруговага слоўніка жывой мовы карысці не дадуць. Надзвычайна-ж важнае значэнне маюць тыя словы, якія ахапляюць насельніцтва ўсёй Магілёўшчыны. І якія з цягам часу змогуць стаць аздобаю нашай літаратурнай мовы.

Вось невялічкае пералічэнне такіх слоў (выбарка аўтара гэтых радкоў з мноства слоў, прыведзеных на стар.106-108 –Э.І.):

Абабак – гриб-берёзовик.–

Аблук - кош с телеги
 Абрэвус - балда
 Ангерка – женское пальто
 Апока - лежэбок
 Архаўка - веялка
 Арэлі качели
 Атрамак –воз сена
 Байбус - высокіі
 Балабон - бубенчик
 Банкрутка - босяк
 Букатка - булка
 Бязула неряха
 Вывухрыць - обучить
 Вязёнкі - перчатки
 Вочка - лампочка
 Дзяўчур – любитель девиц
 Дулёна - толстая

Жыжнасьць – жизнь” [11, с.106-107]

11.Магілёўшчына. Т.1. Магілёў, 1927.]

У зборніку “Беларускае мастацтва” (Т.2.Мінск, 1960) надрукаваны ўспаміны Васіля Савіча “На сьвітанні” пра яго тэатральную дэзінасьць ў пачатку XX стагоддзя ў Дукорскім драматычным гуртку.

13 жніўня 1956 года не стала народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. А 16 жніўня 1956 года газета “Літаратура і мастацтва” змясціла матэрыял-спачуванне Заслужанага настаўніка БССР Васіля Гарбацэвіча пад назвай “Любімы пісьменнік”. У ім адзначалася:

“Вестка аб смерці вялікага сына беларускага народа Якуба Коласа балюча ўразіла мяне. У сэрцы абарвалася нешта вельмі дарагое і блізкае. Не хочацца верыць, што здарылася гэта, бо вобраз народнага паэта так глыбока ўвайшоў у маю сьвядомасьць. І цяжка ўявіць, што больш не давядзецца пачуць яго такі пяшчотны бацькоўскі голас, не прыдзецца больш чытаць яго новых твораў.

Канстанцін Міхайлавіч запаланіў маё сэрца яшчэ тады, калі мне было 10 год. Гэта было напярэдадні першай рускай рэвалюцыі. Мой старэйшы брат разам з Канстанцінам Міхайлавічам скончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю. Яны былі блізкімі сябрамі, перапісваліся. З далёкай Піншчыны малады вясковы настаўнік прысылаў чароўныя пісьмы-вершы.

З якой асалодаю я, 10-гадовы хлапчук, выкраўшы ў брата пісьмы і забраўшыся на дах старэнькай сялянскай хаты, паглынаў іх. Мне здавалася, што свет напайняўся якімсьці незвычайным святлом, што я жыву ў нейкай казцы. І любіў-жа наш паэт свой працоўны народ! Ён гараваў яго горам, радаваўся яго радасцямі. У самы змрочны час царызма ён смела клікаў працоўных людзей на барацьбу з ворагамі за светлае жыццё.

Калі я сам пачаў працаваць настаўнікам і прачытаў “Новую зямлю” і “Сымона-музыку”, яшчэ больш бліжэй стаў мне Канстанцін Міхайлавіч. Страсна жадалася быць такім, як паэт, як яго цудоўныя героі. А як любяць яго нашы вучні! Урокі, прысвечаныя творчасці Якуба Коласа, - самыя цікавыя і жаданыя. Вучні захапляюцца гераізмам старога Талаша, рэвалюцыйным запалам Данілы Смыка, вобразамі Сымона-музыкі, Міхала. Вось чаму з такім непасрэдным дзіцячым горам яны сустрэлі вестку аб смерці свайго любімага паэта”[12, с.2]

12. Гарбацэвіч В. Любімы пісьменнік // Літаратура і мастацтва. 1956, 16 жніўня.

Нельга не згадзіцца з думкай беларускага літаратуразнаўцы Л.М.Гарэлік, што для творчасці В.Гарбацэвіча характэрна адчуванне сучаснасці, насычанасць фальклорнымі матывамі, яркая сцэнічнасць, глыбокае веданне народнай мовы.

У час сустрэчы с Васілём Савічам ў вёсцы Дукора я пераканаўся ў яго велізарнай эрудыцыі, глыбокім веданні беларускай літаратуры. пачынаючы са старажытнасці. Патрыярх беларускай драматургіі асабліва сачыў за творчасцю маладых беларускіх драматургаў. Добра памятаю, што ў канцы нашай размовы ён сказаў:

“Ганаруся тым, што ўсё сваё жыццё я ўсялякімі формамі і метадамі выхоўваў у сваіх вучняў любоў да роднай беларускай мовы, прапагандаваў нашу мову і паказваў яе прыгажосць. І яшчэ ганаруся сваімі вучнямі, якія дасягнулі поспехаў у розных галінах дзейнасці. Сярод гэтых вучняў – першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, Герой Савецкага Саюза Уладзімір Елісеевіч Лабанок”.

В.С.Гарбацэвіч быў узнагароджаны ардэнамі Айчыннай вайны 1-й ступені і Працоўнага Чырвонага Сцягу, многімі медалямі, нагрудным знакам “Выдатніка асветы”.

У 1920-1930-я гады імя дукорскага настаўніка Васіля Савіча Гарбацэвіча было вядома ўсёй рэспубліцы. У адным з сваіх выступленняў яго дзейнасць высока ацаніў “усебеларускі стараста”, старшыня Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларусі Аляксандр Рыгоравіч Чарвякоў. Ён сказаў, што добра было б, каб у кожным раёне ў галіне народнай асветы працаваў адзін такі Гарбацэвіч.

Васіля Гарбацэвіча не стала 17 верасня 1985 года - на 93-м годзе жыцця.

Уся творчая і педагагічная дзейнасць Васіля Гарбацэвіча дастойны таго, каб яго імя назаўсёды заставалася ў памяці беларускага народа.

Эмануіл Рыгоравіч ЮФЕ, прафесар БДПУ, доктар гістарычных навук 220005, г.Мінск. пр.Незалежнасці,39-90.Т. 2-84-83-79(х.).